

světovém názoru: *idea osobního sebezdokonalení; myšlenka, že život jest ráj a že každý nese vinu za všechny a za všechno; ontologicky blahodárná úloha utrpení a neštěstí; idea universální záchrany v Kristu a skrze Krista; všelidské poslání ruského lidu jakožto Bohonositele*. Vedle tohoto jasně vysloveného a trvale podrženého pozitivního světového názoru existuje u Dostojevského *ještě jiný, skrytý* v tajných koutech jeho duše, který jen s bázní a čas od času se odtud povznáší na světlo, a to jen v jeho uměleckých spisech. Tento světový názor jest k prvnímu diametrálně opačný: *je to světový názor zla, nenávisti, zrůdnosti, zoufalství, zločinu, svatokrádeže, nesmyslnosti, smrti a ďábla*. V jeho *Zápisníku* nalézáme toto zvláště významné a výmluvné přiznání: „Věřím-li v Boha, tedy to nedělám jako hlupák (jako fanatik). Ti zde chtějí mě poučovati a smějí se mé omezenosti. Jejich hloupá povaha nedoveze si ani ve fantazii představit *takový nápor záporu, který jsem prožil*.“ Až k jakému stupni zmocnil se čas od času tento zápor vědomí Dostojevského ukazuje jeden z nejgeniálnějších jeho spisů: *Zápisky z podpodlaží* – který vlastně obsahuje zcela zřejmou apologii zla zoufalství a smrti, skutečnou vzpouru proti člověku. Avšak táž ideologická tendence žila a hýbala se ustavičně v jeho duši až k samé jeho smrti, nabývajíce v jeho peru formy filosofických obrazů a úvah vzhledem k světovému názoru brzy Raskolnikova, brzy Stavrogina, brzy Versilova, brzy Ivana Karamazova. Dokonce v jeho posledním a umělecky nejvelkolepějším spisu, který obsahuje jeho názory ve formě nejrozvitější a nejlépe vypracované, jeví se negativní světový názor nikterak definitivně popřen a překonán, nýbrž pouze nabývá – v geniálním fantastickém kuse *Velký inkvizitor* – nového výrazu *skutečné vzpoury proti Bohu*; hlavně je vysloven tentokrát v termínech christologických a historicko-filosofických, ale vnitřně je právě tak uzavřený a zdůvodněný jako opačný, pozitivní světový názor Zosimův. Zdá se, že byl jeho světový názor ve své ideologické hloubce *od počátku do konce antithetický, dvojitý*; vše, co v něm bylo pozitivního, chovalo v sobě vždy svého negujícího průvodce a antagonistu a naopak. Byla to jakoby ideologie dvojnictví. A správnost tohoto názoru potvrzuje se výrokiem Dostojevského sama, jež učinil r. 1877, mluvě o své rané povídce *Dvojník*: „Tato povídka se mi docela nepodařila, ale její myšlenka byla dostatečně zřetelná a *já nikdy nevytvořil v literatuře nic vážnějšího než tuto ideu*.“

B. Jakovenko: Dějiny ruské filosofie. Praha 1938, s. 339-340
(redakčně neupravené).

S. H. VAJANSKÝ: FIODOR MICHAJLOVIČ DOSTOJEVSKIJ

Dňa 10. februára minulo tridsať rokov od smrti F. M. Dostojevského. Dostojevskij zaujíma veľké priestransvo v ruskej literatúre, takže mohutnými ramenami odtiska i takých veľkých pisateľov ako Turgeneva a Leva Tolstého. Umrel nedosiahnuc ani šesťdesiat liet od rodu, umrel na počiatku slávy a všesvetového uznania. Jubileum Puškina r. 1880 už bolo akoby jeho korunovaním. Bolo to v čas jeho titanskej borby s mátohou anarchizmu, v čas jeho príľnutia k národnej

i nábožensko-pozitívnej ideí. Počal byť hlavným stĺpom petrohradského Slavianskeho občestva. Nebol sám; s ním bojovali: Pisemskij, Leskov, Aksakov, Katkov, no on bol medzi nimi ako Kriváň nad Tatrami. Ešte i Lev Tolstoj po smrti Dostojevského písal, že stratil v ňom mravnú oporu, Tolstoj, u ktorého samolúbie narástlo do obrovských rozmerov. Na puškinovskom jubileu vyšlo, kto bol hlavou ruskej literatúry. Svojou slávnou rečou v Moskve Dostojevskij pokoril i svojich protivníkov, ako Turgeneva: on sklonil pred ním svoju šedivú hlavu. Chladný a umiernený Strachov píše: „Všetci počali počúvať tak, akoby do tých čias ničoho neboli počuli o Puškinovi. Dosiaľ sa mi marí, ako nad ohromnou masou poslucháčov zvučí hlas, plný citu: 'Uzmier sa, hrdý človek! Pracuj, nečinný človek!' (Smiris, gordyj čelovek! Potrudis, prazdnyj čelovek!) Nadšenie po reči bolo nepochopiteľné pre toho, kto nebol prítomný. Masa videla človeka, ktorý sám bol plný entuziasmu, a počula slovo, dôstojné oduševniť sa, ona vzbúrila sa citmi nadzemskými.“

Znamenití spisovatelia hrnuli sa k nemu. Aksakov osvedčil, že po reči Dostojevského on neni hoden hovoriť a jeho reč vystala. Slavianoфіli i západníci nosili ho na ramenách. „Hľa, čo znamená geniálna reč, ona všetko rozriešila!“ povedal Ivan Aksakov.

Na európske literatúry mal Dostojevskij najväčší vliv z ruských spisovateľov. Knut Ham-sun a Hauptmann hrdo menujú sa jeho učeníkmi. Meňšikov píše, že nech požije Dostojevskij ešte pätnásť-dvadsať rokov, nebolo by bývalo revolúcie z roku 1905. Jeho mohutný hlas len ešte počal vnikat' do nás – a tu prišla predčasná smrť.

S. H. Vajanský: State o svetovej literatúre. SVKL, Bratislava 1957, s. 289-290 (text nebol redakčne upravovaný).

IGOR HRUŠOVSKÝ: PO ČÍTANÍ DOSTOJEVSKÉHO

S Dostojevským som sa stretol po prvý raz už veľmi dávno, v študentských rokoch. Všetličo ma z jeho sveta zasiahlo, všetličo som si však mohol osvojiť len povrchné, tak, ako som bol schopný svojou juvenilnou chápatosťou a medzerovitým vzdelaním. Po dlhých rokoch som zatúžil znovu sa ponoriť do jeho duchovného sveta. Túto krátku skicu píšem po opätovnom prečítaní jeho diela, bez väčších nárokov o presnejšie vystihnutie jeho nesmierne zložitého zjavu.

Skutočne, ťažko možno zachytiť v niekoľkých riadkoch rozporný beh a **krútnavy jeho ducha**.

Občas si sťažoval, že podmienky života mu neposkytujú pravú pohodu pre tvorivú prácu, no je veľmi pravdepodobné, že práve pod tlakom materiálnej i morálnej núdze jeho invencia nadobúdala zázračnú intenzitu.

Večne ho umáral démon rozporov a pochmúrny nepokoj. Jeho postavy sú rozdvojené ako celý jeho morálny vesmír. Prejavujú neraz krutosť i sebažertvu, pričom sa často oba tieto póly zložito prelínajú. Také sú aj jeho anjelské bytosti, ktoré niekedy mučia, i jeho satanské typy,